

vnímali bolest v té části těla, která jim chybí – takže ani u mne asi není zcela jisté, že mne některý úd bolí, i když v něm smyslově vnímám bolest. K tomu jsem nedávno připojil ještě dvě velmi všeobecné příčiny, proč pochybovat; první byla tato: nikdy jsem během bdění nevěřil, že smyslově vnímám něco, co bych někdy nemohl mít za smyslově vnímané i během spánku, a ježto nevěřím, že by to, co jsem podle všeho smyslově vnímal ve snech, přišlo z věcí položených vně mne, nezjistil jsem, proč mám více věřit, že tomu tak je u toho, co jsem podle všeho smyslově vnímal během bdění.⁶² Druhá příčina byla ta, že jsem stále neznal původce svého počátku (nebo jsem alespoň předstíral, že ho neznám),⁶³ a proto jsem nevěřil, že by něco bránilo tomu, abych byl přirozeně ustaven tak, abych se mýlil, a to i v tom, co se mi jevílo jako naprosto pravdivé.⁶⁴ A pokud jde o důvody, pro něž jsem dříve došel k přesvědčení o pravdivosti smyslově vnímatelných věcí, bez potíží jsem na ně odpovídal. Když jsem totiž uviděl, že jsem přirozeností puze k ledasčemu, co rozum nedoporučuje, neměl jsem to, co učí přirozenost, za důvěryhodné. A být smyslově vjemy nezávisely na mé vůli, neklonil jsem se proto k závěru, že pocházejí z věcí ode mne různých, protože snad ve mně může být nějaká (být zatím mi neznámá) schopnost, která je působí.

Avšak nyní, když začínám lépe znát sám sebe i původce svého počátku, se sice nedomnívám, že se má vše, co mám podle všeho ze 78 smyslů, ukvapeně přijímat, ale také nemám za to, že se to má vše zpochybňovat.

A za prvé, protože vím, že vše, co chápu jasně a rozlišeně, může být Bohem učiněno tak, jak to chápu, stačí, že mohu jednu věc chápat bez druhé jasně a rozlišeně, abych si byl jist růzností jedné z nich od druhé, poněvadž alespoň Bohem mohou být položeny zvlášť, a nezáleží na tom, jakou mocí dojde k tomu, že budou pokládány za různé. A když tudíž vím, že existuji, a přitom nepozorují,

⁶² Srv. výše str. 23 n.

⁶³ Slova v závorce navrhl doplnit A. Arnauld ve svých námitkách. Viz R. Descartes, Čtvrté námitky, AT VII, str. 215.

⁶⁴ Viz výše str. 25 n.

že by k mé přirozenosti či esenci patřilo cokoli jiného než to, že jsem věc myslící, činím už jen z toho správně závěr, že má esence spočívá jen v tom, že jsem věc myslící. Mám snad (nebo spíš, jak řeknu později, jistě) sice tělo, které je ke mně velmi těsně připojeno, ale na jedné straně mám jasnou a rozlišenou ideu sebe sama, nakolik jsem pouze věci myslící, nikoli rozlehlou, a na druhé straně rozlišenou ideu těla, nakolik je pouze věcí rozlehlou, nikoli myslící. Je tedy jisté, že jsem⁶⁵ od svého těla opravdu odlišný a že mohu existovat bez něj.

Kromě toho v sobě nacházím schopnosti jakýchsi zvláštních modů myšlení, třeba schopnosti představování si a smyslového vnímání, bez nichž mohu chápat jasně a rozlišeně sebe celého, ale nemohu naopak chápat je beze mne, to jest bez chápající substance, v níž tkví: zahrnují totiž ve svém formálním pojmu⁶⁶ nějaké chápání, díky němuž vnímám, že se ode mne liší jako mody od věci. Poznávám také jakési jiné schopnosti, jako schopnost měnit místo, nabývat rozmanitých tvarů a podobné, které sice nelze chápat bez nějaké substance, ve které tkví, o nic více než předěšlé (a tudíž bez 79 ní také neexistují), ale je zjevné, že pokud existují, musí tkvět v sub-

⁶⁵ Ve franc. verzi dodatek: „to jest má duše, skrze niž jsem to, co jsem“ (AT IX-1, str. 62).

⁶⁶ „Formální pojem se říká tomu, co je samotný akt čili (což je totéž) slovo, jímž chápavost pojímá nějakou věc či společný výměr [...]; nazývá se formálním, jednak ježto je poslední formou mysli, jednak ježto myslí formálně reprezentuje poznanou věc, jednak ježto je opravdu vnitřní a formální mezi pojímání mysli, v čemž se liší od pojmu předmětného, jak jsem již řekl. Říká se, že předmětný pojem je ta věc či výměr, který je vlastně a bezprostředně poznáván či reprezentován formálním pojmem, jako např. když pojímáme člověka, říká se aktu, kterým v mysli působíme pojímání člověka, formální pojem' a člověku poznanému a reprezentovanému oním aktem se říká 'pojem předmětný'.“ Franciscus Suarez, *Disputationes metaphysicae*, d. 2, t. 1, a. 1.

byla by mi k ničemu, kdyby ve mně nebo v něčem jiném neexistovala také nějaká činná schopnost vytváření či způsobování těchto idejí. A ta ve mně samém vůbec být nemůže, protože nepředpokládá vůbec žádné chápání a ony ideje nejsou vytvářeny za mé spolupráce, nýbrž často mně navzdory: takže je leda v nějaké ode mne různé substanci, v níž musí formálně či vynikavě tkvět veškerá realita, která je předmětně v idejích touto schopností vytvořených (čehož jsem si povšiml již výše) – tato substance je buď těleso čili tělesná přirozenost, v níž je formálně obsaženo vše, co je v idejích předmětné,⁶⁷ nebo je jí jistě Bůh či jiné stvoření, vznešenější než těleso, a v nich je to obsaženo vynikavě. A ježto Bůh neklame, je naprosto zjevné, že mi ony ideje neposílá bezprostředně sám od sebe, ani prostřednictvím nějakého stvoření, v němž by jejich předmětná realita byla obsažena nikoli formálně, nýbrž výhradně vynikavě.

Když mi však nedal žádnou schopnost, jak to poznat, ale naopak velký sklon věřit, že ony ideje jsou vysílány tělesnými věcmi, nevím, jak by pak bylo možno chápat je jako neklamajícího, kdyby ony ideje byly vysílány odjinud než z tělesných věcí. A tělesné věci tudíž existují. Snad ale všechny neexistují tak, jak je uchopuji smysly, neboť ono uchopování smysly je v leccem dosti temné a smíšené, ale přinejmenším je na nich všechno, co chápu jasně a rozlišeně, to jest všeobecně vzato je na nich všechno, co se uchopuje na předmětu čisté matematiky.

A co se týče ostatního, co je třeba jen zvláštní (jako že slunce má takové a takové rozměry či tvar atd.) nebo co se chápe méně jasně (jako světlo, zvuk, bolest apod.), je to sice velmi pochybné a nejisté, ale už jen to, že Bůh neklame, a že se tudíž v mých názorech nemůže nacházet nějaká nepravda, abych přitom neměl od Boha schopnost napravit ji, mi ukazuje jistotu nadějí držet se pravdy i zde. A je naprosto nepochybné, že na všem, co jsem se naučil od přirozenosti, je něco pravdy: všeobecně vzato přirozenosti zde totiž nechápu nic jiného než samotného Boha nebo Bohem ustanovené uspořádání stvořených věcí, a svou vlastní zvláštní přirozeností nechápu nic jiného než soubor všeho, co mám od Boha.

⁶⁷ Ve franc. verzi dodatek: „či pomocí reprezentace“ (AT IX-1, str. 63).

Tato přirozenost mne nic neučí výrazněji než to, že mám tělo, je muž je zle, když smyslově vnímám bolest, které potřebuje jídlo či pítí, když pocítuji hlad či žízeň, a podobně – takže nemohu pochýbovat, že je na tom něco pravdy.

Přirozenost také skrze tyto smyslové vjemy bolesti, hladu, žízně atd. učí, že nepatřím ke svému tělu jenom jako patří lodník k lodi, nýbrž že jsem s ním co nejpěvněji spojen a jakoby propleten,⁶⁸ takže se s ním skládám v jakési jedno. Jinak bych totiž já, který nejsem nic jiného než myslící věc, nevnímám při poškození těla bolest smyslově, nýbrž bych toto poškození vnímal čistou chápavostí, jako lodník vnímá zrakem, když se na lodi něco poláme, a když tělo potřebuje jídlo nebo pítí, výrazně bych to chápal a neměl bych smíšené smyslové vjemy hladu a žízně. Ony smyslové vjemy žízně, hladu, bolesti atd. totiž jistě nejsou nic jiného než jakési smíšené mody myšlení vyrůstající z jednoty a jakoby propletení mysli s tělem.

Navíc jsem se také od přirozenosti naučil, že kolem mého těla existují rozmanitá jiná tělesa, z nichž některá bych měl vyhledávat a jiným se vyhýbat. A z toho, že smyslově vnímám velmi různé barvy, zvuky, vůně, chutě, teplo, tuhost a podobně, jistě činím správně závěr, že v tělesech je něco, z čeho ony rozmanité vjemy smyslu přicházejí a co jim svou rozmanitostí odpovídá, i když jim to snad není podobné; a z toho, že některé z těchto vjemů jsou mi milé a jiné nemilé, je naprosto jisté, že mé tělo nebo spíše já celý, nakolik jsem složen z těla a mysli, mohu být rozmanitě příjemně i nepřijemně ovlivňován okolo ležícími tělesy.

Je však ještě mnoho jiného, co sice vypadá, jako bych se to naučil od přirozenosti, ale co jsem ve skutečnosti nepřijal od ní, ale z jakéhosi zvyku soudit neuváženě, a co tudíž snadno může být nepravdivé: třeba že veškerý prostor, v němž se nenaskytá nic, co by podráždilo mé smysly, je prázdný; že například v teplém tělese je

⁶⁸ Burman: „Ale jak je to možné a jak může být duše ovlivňována tělem a naopak, když mají naprosto různé přirozenosti?“

Descartes: „To je velice těžké vysvětlit; ale postačí zde zkušenost, která je natolik jasná, že nijak nelze popřít, že se to projevuje v pocitech atd.“ Viz R. Descartes, *Responsiones*, AT V, str. 163.